

ЗА
ВОЛЮ
БАЦЬ-
КАЎ-
ШЧЫНЫ!

ЗВАЖЖАЙ

Часопіс Беларускіх Вэтэранаў. Выдае Камітэт Сувязі Быўшых Беларускіх Байскоўцаў

ZVAZAJ' Veterans quarterly, published by Liaison Committee of Byelorussian War Veterans.

Canada Post: 57 Riverdale Ave., Toronto, Ont., M4K 1C2

U.S. Post: Assn of Byelorussian American Veterans, 9 River Rd., Highland Park, N.J. 08904, U. S.

Год 15

Верасень, 1989

Нр. 3 (55)

ЯК ВАРВАРЫ РУЙНАВАЛІ ПОЛАЦАК

Менскі часопіс "Малодосьць", нр. 3, за сакавік, змяшчае абшырны артыкул "Зруйнаваная памяць муроў", у якім архэалёг Сяргей Тарасаў апісвае як акупацыйны маскоўскі рэжым вось ужо на працягу колькіх дзясяткаў гадоў руйнаваў старажытную сталіцу першай беларускай дзяржавы "слаўны горад" Полацк. Да тэкстаў аўтаравана артыкула, бадай, зусім непатрэбныя камэнтары.

"Час умее паміраць. Няўмольна, непазьбежна. Па ім застаецца ўспамін. Памірае чалавек — застаюцца рэчы, у якіх увасоблены ягоны дух. Знікаюць рэчы, знікае і дух...

Ход гісторыі і лёс чалавека... Гэтыя два непарыўна звязаныя паняцці праз усе варункі часу крочаць побач. Чалавек робіць гісторыю, гістарычныя законы падпарадкоўваюць сабе чалавека. Бывае, яны супярэчаць адзін аднаму. Тады адбываюцца драмы — драмы адзінкавых асобаў або цэлых народаў. І праз многія гады цяжка бывае шукаць правага й вінаватага, адрозніць аб'ектыўнае ад валюнтарысцкага, недасветчаную неадукаванасць ад злачыннага намеру.

Жыццё чалавека ў прасторы стагоддзяў — бліскавіца, якая згасе так імгненна, што не пакідае па сабе й сьледу. Але часам застаюцца справы. Адны — падобныя здзяйсненню Гэракла, іншыя — учынку Гэрастрата. І мусіць насіць іх матухна-зямля, пакуль ня згасне над ёю сонца, а людзі — помніць, пакуль будуць хадзіць пад гэтым сонцам.

Сёння зь нябыту ў наш абнадзеены век вяртаюцца постаці закатаваных, зьняважаных і ашальмаваных людзей. Мы адчуваем свой абавязак перад іх памяццю, а разам з тым абавязак перад памяццю Бацькаўшчыны, кожнага яе куточка, што моўчкі знікалі, ня ведаючы нават сутнасці судовай "справы".

Той, хто прыяжджае ў Полацк, адразу заўважае прыгожыя маляўнічыя плякаты, якія абвешчаюць аб старажытнасці гэтага гораду: 1125 год! Нявопытны падарожнік, убачыўшы такую лічбу, пачынае прыгадваць храмы Смаленску, сьцены Пскова, Сафійскія саборы Ноўгарада й Кіева. Уяўляюцца магутныя камяніцы з высокімі вежамі, залатыя макаўкі раськіданых па навакольлі манастыроў, багатыя экспазыцыйныя залі шматлікіх музэяў. Моцна абнадзейваюць бачныя здалёку званіцы Сафійскага сабору, купал Богаяўленскае царквы 18-га стагоддзя. А што далей?

А далей наш цікаўны падарожнік трапляе ў звычайны невялікі гарадок, скрозь забудаваны сталінска-хрушчоўскімі дамамі, наборам ледзь ня тыповых помнікаў, бюстаў і стэл. Ёсць і прыметы дня сённяшняга: шэрыя блочныя хмарачосы з выразнай і тыповай адсутнасцю дэкору, коміны фабрык і заводаў, неад'емны двухпавярховы унівэрмаг і г. д.

"І гэта ўсё?" — здзівіцца ён. Не, ня ўсё. Ёсць магчымасць аглядзець рэшткі велічнага некалі Сафійскага сабору 11-га ст. і яго больш позьнюю перабудову ў 18-м ст., згаданы ўжо Богаяўленскі сабор 18-га ст., дзе цяпер разьмешчана гарадзкая карцінная галерэя, будынак Брацкай школы, у якой выкладаў першы настаўнік Пятра I Сімяон Полацкі. Можна ўбачыць будынак былой лютэранскай кірхі, у якой пасля зацягнутага рамонтнага адкрыцця адзіны ў горадзе краязнаўчы музэй. А яшчэ — домік Пятра I, дзе быццам-бы спыняўся сам цар падчас Паўночнае вайны. Чырвоны мост — сваеасаблівы дзеючы помнік вызваленню Полацка ў 1812 г. І некалькі помнікаў У.І.Леніну. Адзін зь іх, гіпсавы, пахварбаваны бруднай, чырвона-карычневай хварбаю... Ёсць яшчэ помнік камсамольцам, Францішку Скарыну, помнік перамозе... Калі пашанцуе, дык, запытаўшыся мясцовых жыхароў, можна знайсці й былы Спас-Праабражэнскі манастыр, які быў заснаваны ў 12-м ст. Ефрасіньняй Полацкай. Але гэты аб'ект не заўсёды ўваходзіць у маршруты экскурсіі, а таму аб ім раскажваюць толькі тады, калі турыстаў правозьць у бок чарговай "адметнай" новабудовы або "гіганта пяцігодкі".

Мясцовыя экскурсаводы могуць раскажаць і пра іншыя выдатныя мясціны, але часцей за ўсё — ня выходзячы з аўтобусу, бо глядзець, уласна кажучы, няма на што. Некалькі гадоў мне падоўгу даводзілася працаваць у гістарычным цэнтры гораду, ды я ніколі ня бачыў пешых экскурсіі. Між тым у аўтобусах з вуснаў экскурсаводаў проста-такі дуплетамі зьяталі словы: "там быў", "там знаходзіўся", "некалі стаяў". І толькі вопытны турыст з багатай фантазіяй мог уявіць як "быў", як "знаходзіўся", як "стаяў". І гэтых "быў" ледзь не ўтрая больш за сённяшня "ёсць".

Скончыў сваё духоўнае існаваньне й Мікалаеўскі сабор. "На жаданьне жыхароў гораду" яго зачынілі, званы зьялі й адправілі на пераплаўку. Шматлікія пахаваньні, якія знаходзіліся ў скляпеннях сабору, перашкаджалі плянам далейшага яго выкарыстання.

Таму косткі нябожчыкаў "сабралі" ў адну крыпту пад уваходам, а вызваленыя падвалы скарысталі ў якасці складаў для гародніны. Так у сярэдзіне 30-х гадоў нябожчыкаў Мікалаеўскага сабору пасялілі ў адзін "інтэрнат".

Дзесяцігодзьдзем раней спыніў сваё існаванне як "культавая забудова" Сафійскі сабор. У 1921 г. зь яго былі рэквізаваныя ўсе каштоўнасьці з золата й серабра ў дапамогу галадаючым Паволжа... Спроба зрабіць у саборы музэй (1923-1924 гг.) ня мела посьпеху. Музэй перавялі ў былую лютэранскую кірху, якая разам з дзесяць была меншая за сабор. А з трэцяга на Кіеўскай Русі (*адкуль тут у Полацку ўзялася Кіеўская Русь? — К.А.*) сабору Прамудрасьці Божай зрабілі збожжасховішча. У "пераломныя" 20-я гады была зачыненая Богаўленская царква. Яе бібліятэку й некаторыя рэчы перадалі ў краязнаўчы музэй, акрамя тых каштоўнасьцяў, якія таксама пайшлі на паратунак галадаючым. У самой царкве зрабілі спартовую залу.

Але й на гэтым разбуральная хваля ня спынілася. Тады-ж пастановай мясцовага Савету быў узарваны й разбурены комплекс Бельчыцкага Барысаглебскага манастыра XII ст. Маўляў, патрэбная цэгла для новабудовы. Цэглу з больш позніх прыбудов (18-19 стст.) разабралі, у той час як плінфу — тонкую цэглу 12 ст. — проста знішчылі, бо яна "ня мела будаўнічай вартасьці". Разам з манастырскімі храмамі амаль цалкам загінулі старажытныя фрэскі, а таксама пахавальныя полацкіх князёў у сутарэннях Пятніцкай царквы [падрэсэлена намі — К.А.].

Не абмінулі віхуры тых гадоў і Спаскага манастыра, заснаванага славетай Ефрасіньняй Полацкай у сярэдзіне XII ст. 13 мая 1922 ускрылі мошчы самой Ефрасіньні і адправілі іх у Маскву на выстаўку, а потым — у Віцебскі краязнаўчы музэй. Годам раней з манастыра былі рэквізаваныя ўсе каштоўнасьці. Сярод іх: крыж Лазара Богшы XII ст., рака, у якой ляжалі мошчы Ефрасіньні, вагою ў 40 пудоў серабра. У 1928 г. манастыр наагул зачынілі. Манашкі вымушаныя былі пасяліцца на лядох каля станцыі Гараны пад Полацкам.

Узьнікае пытаньне: што за навала прайшла на нашых помніках у 20-30-я гады, разбуральную сілу якой можна параўнаць хіба што з жудасным цунамі? Яна прайшла на памяці нашых дзядоў і бацькоў. А што рабілі мы, іх дзеці? Завучвалі са школьных і інстытутскіх падручнікаў лічбы дасягненняў і рапартаў, леравыкананых плянаў, ганарыліся "выдатнымі посьпехамі" ў галіне мастацтва й культуры. Так, культуры, якое нас старанна пазбаўлялі. Нас прымушалі адлічваць крокі гісторыі краіны толькі ад 1917 г., ад першых пяцігодкаў, па вехах грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў, завучваць лічбы зьездаў і пленумаў, дасягненняў жывёлагадоўлі, якіх не існавала, памнажаючы іх на колькасць яек на душу насельніцтва. І як-жа яно ўсё добра ўкладвалася ў галодную, але "пэрспэктыўную" тэорыю шчаслівай будучыні! Ні адзін выкладчык ня змог нам дасьціпа растлумачыць, чаму тысячагадовая гісторыя нашага народу так лёгка ўкладвалася ў чацьвёртай частцы падручніка, а апошнія 70 год "пачэсна" занялі рэшту яе плошчы? Белья плямы 30-х і канца 40-х гадоў нават не краналіся, а ў дарэвалюцыйную гісторыю трывала ўбілі асінавы кол. Літасьціва пакінуўшы ў якасці патрыятычнай прыкладаў барацьбу з татараманголамі, крыжакі, паўстаньні супроць царскага самаўладзьдзя і яшчэ тое-сёе.

Рэлігія, як было абвешчана, ёсьць "опіюм для народу", а гэта значыць — далоў званы, фрэскі, абразы ды й самі царквы! Імёны правядыроў павінны зіхаць на карце краіны, а таму — далоў Марыупаль, Самару, Ніжні Ноўгарад, Набярэжныя Чаўны, Іжэўск. Некаму здаліся немілагучнымі назвы: Дрыса, Прапошаск, Горадня, Менск — прэч іх! Няхай будуць Верхнядзьвінск, Слаўгарад, Гродна, Мінск. І ўсё гэта рабілася ад імя народу, бо, маўляў, гісторыю робяць масы, і толькі часам — асобы. Так, але асобы — не заўсёды людзі. Бывае, нараджаюцца й пачвары.

"Асоб" з кожным годам нараджалася ўсё больш і больш. На жаль, яны й дагэтуль плодзяцца. Калі пойдзе так і далей, то хутка мы будзем жыць не ў гарадох і мястэчках, і нават ня ў вёсках, а сярод знакамітых асоб, назваў газэт і часопісаў, розных шылдаў "яблынек" і "вішанек". Шмат было пакладзена намаганьняў, каб пазбавіць нас уласнай гісторыі, яе карэньня ў зямлі і ў душах. Партыйныя дзеячы тыпу В.Г.Кнорына былі ня першыя, хто адмаўляў Беларусам у нацыянальнай самасойнасьці, гісторыі і дзяржаўнасьці. Кнорыны ведалі, што неабходна рабіць, каб дасягнуць сваёй мэты.

Да гэтага часу ў друку, у выступленьнях некаторых пэсэдазмагароў за нашы ідэалы чуеш: "Па нашай зямлі ўсё стагодзьдзі гуляла вайна. Колькі знішчыла толькі апошняя!" Так, знішчыла. З гэтым нельга не пагадзіцца. Але давайце будзем дакладнымі: чаго, колькі і як?!

Вернемся ў Полацк. 1918 год, вайна зь белапалцамі. Горад захоплены па левы бераг Дзьвіны і абстрэльваецца з гармат і кулямэтаў аж 7 месяцаў. У той час адзінай дзеючай праваслаўнай царквой заставаўся Богаўленскі сабор. Ён апынуўся на перадавой лініі абароны. Але служба тым ня менш ня спынялася. Веруючыя склікалі званы. У час набажэнства яго абстрэл спыняўся. Па самім саборы, зразумела, не стралялі.

У той-жа пакутны год Полацк пазьней захапілі кайзераўскія войскі. Яны не разбуралі архітэктурных помнікаў, а карыстаюцца імі. Ад Сафійскага сабору аж да Стралецкай вуліцы была пракладзена драўляная маставая. Але пасля вызваленьня Полацку Сафія была зачыненая з 1921 г., каштоўнасьці рэквізаваныя.

1941 — 1944 гг. Полацк акупаваны фашысцкімі войскамі. Адчыняецца Сафійскі сабор, Мікалаеўскі, Пакроўская царква, аднаўляецца Спаскі манастыр, Богаўленская царква. Некаторыя зь іх рамантуюцца. З дазволу і з дапамогаю акупацыйных уладаў вяртаюцца зь Віцебска мошчы Ефрасіньні Полацкай. З гэтай нагоды ў дзень прыбыцьця цягніка з мошчамі была нават адмененая камэнданцкая гадзіна. Па дарозе мошчы суправаджаў прадстаўнік штандарткамэндантуры капітан Фукс. Была арганізаваная нават Царкоўная ўправа ў Полацку. (*Пра зварот мошчаў Святой Ефрасіньні. Патронкі Беларусі ў Полацк піша й Юрка Віцбіч у сваёй кнізе "Мы дойдём", "О чем умолял протоиерей Войтович", выд. Фондацыі П. Крэчэўскага, Нью Ёрк, 1975 г. Пытаньне: а дзе цяпер знаходзяцца мошчы Святой Ефрасіньні? — К.А.*)

Панесьлі ў вайну страты й гістарычныя грамадзянскія забудовы Полацку. Цяпер, вядома, цяжка сказаць, хто разбурыў болей, бо горад бамбілі й абстрэльвалі як у 1941 г., так і ў 1944 г. Вехаў для гэтых абстрэлаў і бамбёжак часцей за ўсё былі вежы Сафійскага сабору.

МАТАР'ЯЛЫ ЗЬ ГІСТОРЫІ УЗБРОЕННЫХ СІЛАЎ БНР

Матар'ялы гэтыя мы знайшлі ў грамадзка-палітычным і літаратурным часопісе "Крывіч", які ў 1923-27 гадох выдаваў у Коўне вядомыя беларускія дзеячы В.Ластоўскі і К.Душ-Душэўскі. Яны былі зьмешчаныя ў пр. 2 "Крывіча" з 1923 г. п.лаг. "Беларускія вайсковыя фармаваньні на б. Румынскім фронце". Аўтар матар'ялаў нехта С.К. — крыпанім, які фігуруе і ў іншых нумарох часопісу. У падзагалюку сказана: "Матар'ялы да гісторыі беларускай аайсковасьці часоў вялікай Расійскай рэвалюцыі".

"Матар'ялы" складаюцца з 8 загадаў памочніка галоўна камандуючага арміямі Румынскага фронту, ген. пяхоты Шчарбачова расейскім войскам гэтага фронту, кароткага камэнтара аўтара і тэкст ліста старшыні Народнага Сакратарыяту й Народнага Сакратара Воінавых Справаў БНР Язэпа Варонкі й кіраўніка Справамі Народнага Сакратарыяту БНР Л. Зайна Беларускаму Камісару Румынскага Фронту П. Маніўвічу ў справе маёмасьці Беларускай Арміі, якая была перададзена ў дэпазыт тагачаснаму румынскаму ўраду. "Матар'ялы" надрукаваныя ў беларускім перакладзе, які мы дэаолілі сабе крышку ўдасканаліць, каб наблізіць яго да сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

»Загад расейскім войскам румынскага фронту

9 студзеня 1918 г. Нр. 1332

Гэтым апавяшчаю аб утварэньні Беларускай Вайсковай Камісіі для арганізацыі Беларускіх вайсковых злучэньняў на Румынскім фронце. У склад гэтай Камісіі ўвайшлі:

1. Старшыня — ген.-маёр Пажарскі.
2. Сакратар — паручнік 117-га пяхотнага Яраслаўскага палка Ленчыоні.
3. Падпалк. 4-га марскога палка Чуніхін.
4. Штабс-капітан 481-га пяхотнага Мясчэрскага палка Маніўвіч.
5. Штабс-ротмістр 11-га Ізюмскага гусарскага палка Пажарскі.
6. Паручнік 117-га пяхотнага Яраслаўскага палка Гаранскі.
7. Старшыня франтавой Беларускай Рады па назначэньню апошняй.

Вышэйназваная Камісія разьмяшчаецца пры Штабе Фронту, куды ў выпадку патрэбы належыць зьвяртацца ўсім вайсковым чыном і ўстановам. Тэлеграфны адрас Камісіі: Штарум, Беларуская Камісія.

Памочнік Аўгустейшага
Галоўнакамандуючага арміямі
Румынскага фронту

Генэрал пяхоты (у арыгінале: "ад інфантэры") Шчарбачоў.

»Загад расейскім войскам Румынскага фронту

14 студзеня 1918 г. Нр. 1362

Згодна з пастановаю Камітэту Нацыянальна-Абласных Камісараў пры штабе Румынскага фронту, загадваю: 6-ты Тэўрогенскі пагранічны конны полк беларусізаваць, дзеля чаго загадам Штабу 6-й арміі сабраць усе, што ёсьць адзьдзелы-эскадроны разам і раскватараваць іх у вёсках Баўтаршы і Табакі.

Прыгладанаму палку ад гэтых даты называцца: "Першым Гусарскім Беларускаім Нацыянальным палком".

І тым ня менш мясцовыя жыхары добра памятаюць масавы налёт савецкай авіяцыі 28 мая 1944 г. за некалькі дзён да вызваленьня гораду. У выніку налёту амаль цалкам быў знішчаны гістарычны цэнтр Полацку, бо менавіта ту былі камэндантура й штаб нямецкіх войскаў. Хочацца верыць, што ў гэтым была ваенная неабходнасьць, і радавацца за братнюю Прагу, на чые архітэктурныя помнікі пры вызваленьні савецкімі войскамі ня ўпала ніводная бомба.

Кажуць, на вайне як на вайне. І яно сапраўды так. Ды толькі пасля вайны мы зноў пайшлі па пратаптанай дарозе: пятнікі паранейшаму перавозілі зьняволеных у Сібір, толькі на гэты раз — адразу зь Нямеччыны, а мы працягвалі зносіць помнікі архітэктурныя і тыя, што добра захаваліся, і тыя, што былі пашкоджаныя. У Полацку зніклі цэлыя вуліцы: Аляксандраўская, Азараўская, амаль цалкам Спаская. На аднаўленьне помнікаў сродкаў не знайшлося. За тое знайшлі іх для ўзьявдзеньня ў пэсэдаклясычным стылі будынку НКУС (НКВД — К.А.) (сучасны Полацкі гарвыканком) і *аднаўленьне старых астрозаў*.

Наступная разбуральная хваля ў Полацку прайшла ў 50-я гады. Зноў былі зачыненыя ўсе царквы. Апошнім у 1954 г. спыніў сваё існаваньне Спаскі жаночы манастыр. Манашак вывозілі ў Жырковічы. Частка зь іх адмовілася й засталася ў Полацку, частка перабралася ў Віцебск. У гэтыя гады былі знішчаныя Стараверчаскі храм на гандлёвай плошчы па Плігаўскай вуліцы (цяпер вуліца Ф.Скарыны), падмуркі Барысаглебскага храму Бельчыцкага манастыра часоў Кіеўскай Русі, касцёл Бэрнардынскага манастыра 18 ст. (падмуркі-пахавальні засыпаны будаўнічым друзам), Мікалаеўскі сабор і частка калёнкага корпусу 17 ст., гаспадарчыя забудовы ўздоўж Замкавага прасэд. Апошні ў 70-я гады зьнесены брацкія забудовы Дамініканскага манастыра. А ў помніках, якія захаваліся, былі разьмешчаныя дзяржаўныя ўстановы. У Сафійскім саборы — база кнігагандлю й Дзяржархіў, у Богаўленскім саборы — тэкстыльная база, апотым прамтаварныя база Гархарч-прамгандлю, у Крыжаўздзьвіжанскім храме Спаскага манастыра — збожжасховішча, а пасля — хлявы для жыхароў камунальных дамоў. І толькі ў лютэранскай кірсе — краязнаўчы музэй.

Ці лёгка зносіліся помнікі? Не. Гэты прапэс быў поўны супярэчнасьцяў. І ня столькі з мэракантыльных інтарэсаў, колькі з матар'яльных. Яскравы гэтага прыклад — лёс Мікалаеўскага сабору. Адразу пасля вайны ў ім і ў калёніцкім корпусе разьмясьціліся ўсе полацкія дзяржаўныя ўстановы, былі адкрытыя мэблёвы, харчовы й прамтаварныя крамы. Пасяліліся гараджане з разбураных дамоў. Формальна калёніцкі корпус належаў шпіталю, але апошні займаў толькі палову будынку. Доўгі час полацкія ўлады дамагаліся перадачы вольнай часткі, якая прылягала да Мікалаеўскага сабору, для гарадзкіх устаноў. Нарэшце аддалі пустое крыло й нават пачалі ў ім ремонт. Але тут высветлілася, што ніхто: ні бальніца, ні завод "Шкловалакно", ні Дом піянераў не жадае яго браць. І гарвыканком знайшоў прастае раішчэньне: будынак зьнесьці. У 1964 г. "сваю" палову — сабор і частку корпусу — гарсавет узарваў, што абышлося больш за 40 тысяч рублёў. Выдатныя помнікі архітэктурны перасталі існаваць, а на іх месцы ў 1973 г. быў узьведзены плоскі дзевяціпавярховы, які атрымаў у палачанаў назву "дом з вушамі".

ШІ ЗЛАЖЫЎ ТЫ АХВЯРУ НА "ЗВАЖАЙ" ?

Абгрунтаваньне: Зносіны Старшыні Камітэту Нацыянальна-Абласных Камісараў пры Штабе Галоўнакамандуючага Румынскага фронту за нр. 228 і зносіны Старшыні Беларускай Вайсковай Камісіі для арганізацыі беларускіх вайсковых злучэньняў на Румынскім фронце за нр. 1.

Памочнік Аўгустейшага
Галоўнакамандуючага арміямі
Румынскага фронту,
ген. пяхоты Шчарбачоў

«Загад расейскім войскам Румынскага фронту»
21 студзеня 1918 г. Нр. 1399

Згодна з пастановаю Камітэту Нацыянальна-Абласных Камісараў пры Штабе Румынскага фронту, загадваю:

1. 4-ты Армейскі корпус у складзе 30-й і 40-й пяхотных дывізіяў з артылерыяй, штаб корпусу і ўсе дапаможныя адзінкі і ўстановы, 43-ю дывізію зь сёйнай артылерыяй і прыдадзенымі ёй установамі і 26-ты аўтабранаў адзэдзел — беларусізаваць.

2. Усіх афіцэраў і жаўнераў беларусаў, загадамі Штабу Арміяў перадаць адпаведна: з 4-й і 6-й Арміяў у 4-ты Армейскі Корпус, а з 8-й і 9-й Арміяў у 43-ю пяхотную дывізію.

Усіх-жа чыноў не беларусаў, якія знаходзяцца ў прыганданых злучэньнях, у выпадку іхнага жаданьня, выдзеліць і перадаць загадам штабаў 6-й і 9-й Арміяў у іншыя, не нацыяналізаваныя часткі.

Абгрунтаваньне: Зносіны старшыні Камітэту Нацыянальна-Абласных Камісараў (КНАК) за нр. 281 і 280.

Памочнік Аўгустейшага Галоўнакамандуючага
Арміямі Румынскага Фронту
Ген. пяхоты Шчарбачоў

Загад расейскім войскам Румынскага фронту
23 студзеня 1918 г. Нр. 1407

Задаваю 357-ю Віцебскую і 410-ю Менскую дружыны беларусізаваць.

Заўвага рэд. "Зважай": Гэтта, відаць, памылка. Мова, пэўне-ж, ідзе пра большыя, а не найменшыя вайсковыя адзэдзелы, якімі ёсьць дружыны.

Абгрунтаваньне: Зносіны Камісара ў Беларускіх справах Румынскага фронту г.г. за нр. 113.

Памочнік Аўгустейшага Галоўнакамандуючага
Арміямі Румынскага Фронту
Ген. пяхоты Шчарбачоў

«Загад расейскім войскам Румынскага фронту»
2 лютага 1918 г. нр. 1436

У дапаўненьне да загаду Расейскім войскам Румынскага фронту нр. 1309.

Задаваю: Цяпер жа прыступіць да фармаваньня Беларускай Дывізіі з войскаў 4-га Армейскага Корпусу. На ўкамплетаваньне вышэйзгаданай Дывізіі з Румынскага фронту назначыць усіх беларусаў — афіцэраў і жаўнераў, прычым апошніх, пачынаючы з прызыву 1913 году і пазьней. Афіцэры і жаўнеры іншых нацыянальнасьцяў, якія выкажуць ахвоту служыць у Беларускай Дывізіі, падлягаюць залічэньню ў шэрагі прыганданай Дывізіі.

Парадак фармаваньня Дывізіі будзе дадаткова паказаны асобнымі распараджэньнямі.

Памочнік Аўгустейшага Галоўнакамандуючага
Арміямі Румынскага Фронту
Генэрал пяхоты Шчарбачоў

«Загад Расейскім войскам Румынскага фронту»
3 лютага 1918 г. Нр. 1442

Насуперак (у С.К. — "наўсызмэн") загаду па фронту гэтага году за нр. 1332 падаю да ведама войскам фронту:

Старшыня Беларускай Вайсковай Камісіі ген.-маёр Пажарскі і сакратар Камітэці і паручнік Ленчыолі выбылі, пачынаючы ад 17.1 із складу прыганданай Камісіі ў сувязі зь пераходам іх на службу ў 7-мы Армейскі Корпус. У склад Беларускай Вайсковай Камісіі з 24.1 г.г. увайшлі: Старшыня Камісіі генэральнага штабу падпалкоўнік Бітэнбіндэр і сябрамі Камісіі — падпалк. Загароўскі і штабскапітан Гартц.

Спраўка: Зносіны Беларускага Камісара Румфронту за нр. 20 ад 30 студзеня 1918 г.

Памочнік Аўгустейшага Галоўнакамандуючага
Арміямі Румынскага фронту
Ген. пяхоты Шчарбачоў

Выпіска Журнальнае [sic!] пастанаўленьне Рады Міністраў Малдаўскай Рэспублікі, адбытае 5 лютага 1918 г.

Саухалі: Доклад: 8) Захадзі прадстаўніка ген. Шчарбачова аб дазvole на фармаваньне бяз зброі Беларускіх вайсковых злучэньняў у межах Малдаўскай Рэспублікі.

Пастанавілі: Урад Малдаўскай Рэспублікі не сустракае прычыповых перашкодаў на давол аб фармаваньні на тэрыторыі Малдаўскай Рэспублікі Беларускіх вайсковых злучэньняў бяз зброі і прапануе тым, што фармуюцца ў пытаньнях харчу зьвязаных з адзэдзелам харчаваньня пры Міністэрстве Унутраных Справаў і Міжсаюзнай Харчовай Камісіі. Месца і падрабасны фармаваньня павінны быць выпрацаваны ў годзе з Вайсковым Міністрам і Румынскім камандаваньнем.

Праўдзіва. За кіраўніка Справамі
Рады Міністраў (подпіс)

Загад Расейскім войскам Румынскага фронту
11 лютага 1918 г. Нр. 1475

Для фармаваньня з часткай войскаў 4-га Армейскага Корпусу Беларускай Пяхотнай Дывізіі, загадваю адразу-ж прыступіць для расфармаваньня Штабу гэтага Корпусу, яго ўпраўленьняў, установаў і майстэрняў і усіх злучэньняў, што знаходзяцца пры прыганданым Корпусе, а таксама 30-ю і 40-ю пяхотныя дывізіі зь іхнымі штабамі, установамі, артылерыяй і прыдаткамі да гэтых часткаў.

Пры расфармаваньні кіравацца дазвенымі ўжо ў гэтай справе паказаньнямі. Расфармаваньне скончыць да 25.2.1918 г., спыняючы ад гэтага даты выдаваньне ўсякага гатунку надобы.

Аб расфармаваньні паведаміць мяне.

Спраўка: Загады Расейскім войскам Румынскага фронту ад 21 студзеня нр. 1399 і ад 2.2. 1918 г. за нр. 1436.

Памочнік Аўгустейшага Галоўнакамандуючага
Арміямі Румынскага фронту
Генэрал пяхоты Шчарбачоў

ГОСЬЦЬ ЗЬ ВІЛЬНІ

13-га жніўня, у надзелю, у залі Беларускага Грамадзка-Рэлігійнага Цэнтру ў Тароньце, пасля службы Божай, нашы суродзічы віталі гасьця зь Вільні-сп. Хвёдара Нюнька. Ён ёсьць старшынём вільнскага Беларускага гуртка "Сябрына", сябрам управы Грамадзкага Таварыства Беларускай Культуры пры Літоўскім Фондзе Культуры, адным з рэдактараў беларускіх радыёперадачаў у Вільні.

На спатканьні, што трывала звыш дзьве гадзіны, сп. Нюнька апавядаў пра тое, як Беларусь ў Вільні й Літоўскай ССР узяліся за адраджэньне свае культуры, бо пасля апошняй вайны маскоўскія акупанты знішчылі ў нашай старажытнай Вільні ўсе беларускія навуковыя, грамадзкія, рэлігійныя, выдавецкія й культурныя ўстановы. Фонды быўшага Беларускага музэю Луцкевіча знаходзяцца цяпер у запасніках летувіскага музэю й Беларусь намагаюцца, каб тое, што Летувісы не пакралі, вярнуць сабе. Сяньня Беларусь, якія былі некалі гаспадарамі старажытнае свае сталіцы, ня маюць да свае грамадзкае й культурнае пастрыганьня будынку, — больш таго — нейкай прызваітай залі. Праўда, Летувісы, дзе могуць, стараюцца памагаць Беларусам.

Галоўна дзякуючы пачамы летувіскай арганізацыі "Саюды" сёлета ў днях 24-25 чэрвеня ў Вільні адбыўся Устаноўчы Зьезд Беларускага Народнага Фронту "Адраджэньне". Гэткі зьезд ня мог адбыцца ў Менску, бо мясцовыя маскоўскія ціфуны-сталісты не дазволілі карыстацца Беларускай нацыянальнай сымболікай — бел-чырвона-белым сьцягам і пагоняй, — ды і вагул яны вядуць гноснае змаганьне з БНФ "Адраджэньне".

Міма таго, што ў Вільні й Літ. ССР жыве звыш 66 тыс. беларусаў, яны да гэтага часу ня маюць ніводнае школы. Вельмі актыўна працуюць Палыкі, што галоўным чынам абаліраюцца на нясьведзьных Беларусах каталікох. Тымчасам Беларускі клуб "Сябрына" ня мае нават собскае бібліятэкі. Кнігі сякія-такія ўжо назьбіралі, але няма намешканьня свайго, а зьбіраюцца нашы суродзічы ў адраджэньня ім часу ў залі летувіскага прафсаюзу.

Сп. Нюнька, якому 61 год, працуе ў сваёй тэхнічнай прафэсыі (каштарысы пры будоўлях). Нам, якія некалі вучыліся ці масм сваё карніне ў Вільні, наш мілы госьць здаўся даўно жаданым пасланцом із калішняга сэрца Вялікай Літвы. Ён прывёз да нас цікавыя весткі, — хоць і слаба, але беларускае сэрца Вільні ўжо мае свой энэргічны рытм, беларускі арганізм, ня глядзячы амаль на паўстагодні, спрычынены зялым ворагам Беларусі летарг, ажывае. Госьць выразіў сваё вялікае задавальненьне й тым, што нашы эмігранты суродзічы зрабілі для Бацькаўшчыны й для папулярнасьці беларускае культуры на эміграцыі.

Прысутныя сабралі між сабою на помач Беларускаму Народнаму Фронту "Адраджэньне" 650 даляраў, пажадалі госьцю добрага здароўя й перадалі сваё прывітаньне ды пажаданьне посьпехаў у нацыянальна-адраджэньскай працы суродзічам у Вільні й на Бацькаўшчыне. Госьць перадаў Архіепіскапу Мікалаю жменьку зямлі зь менскіх Курапатаў. Спатканьне скончылі аленьваньнем беларускага нацыянальнага гімну "Мы выйдзем лічыльнымі радамі".

Камэнтары, як кажуць, непатрэбныя. Аднак пра гэты эпізод беларускае нацыянальнае вайсковае гісторыі нельга ніколі забывацца. Ён вельмі павучальны і зноў можа паўтарыцца. Для больш поўнага азнаямленьня зь гісторыяй узброеных сілаў Беларускай Народнай Рэспублікі адсылаем нашых чытачоў да артыкулаў "Беларуская Вайсковая Цэнтральная Рада", якія былі надрукаваныя адпаведна ў нр. нр. 3(31), 4(32), 2(34) і 3(35) ды 2(38) і 4(40) нашага часопісу "Зважай", а таксама да артыкулу "Да пытаньня нацыянальнай ваеннай гісторыі Беларусі", што быў зьмешчаны ў нр. нр. 2(30) і 3(31) "Зважай".

В. Сянькевіч

Камэнтуючы гэтыя загады, аўтар "Матар'ялаў" С.К. пісаў: Зь беларускіх і беларусізавааных вайсковых часткаў была ўтвораная вайсковая сіла, якая мела звыш 100 тысяч людзей. Больш палавіны маёмасьці (у аўтара — "маетнасьці") Румынскага фронту перайшло ў распараджэньне Беларускага Камісарыяту. Была думка ўсю гэтую сілу пераправіць на Бацькаўшчыну, аднак практам гэтым ня суджана было зьдзейсьніцца ("зсыціцца"). Ходам падзеяў Беларускай Армія павінна была адступіць на Румынскую тэрыторыю, дзе яна павінна была разброіцца. Штамільённай вартасьці маёмасьць Беларускай Арміі, якая складалася з жывога і мёртвага вайсковага інвэнтару, коней (каля 2 000), грузаў і пасажырскіх аўтамабіляў (каля 800), баявых прыпасаў, адзежных складаў, гарматаў, карабінаў і інш., як кажуць, была здадзена ў дэпозыт Румынскаму ўраду. У гэтай справе Народны Сакратарыят Б.Н.Р. рабіў захады, каб захаваць для сябе ўсю гэтую маёмасьць. У распараджэньні Рэдакцыі "Крывіча" — пісаў С.К., — маецца ліст, пісаны ў гэтай справе Народным Сакратарыятам Б.Н.Р. да тагачаснага Беларускага Камісара Румынскага фронту П. Манцвіча, ніжэй пісанага зьместу:

Беларуская Народная Рэспубліка
Народны Сакратарыят
7 красавіка, 1918 г. нр. 175

Беларускаму Камісару Румынскага фронту
П.Д. Манцвічу

Маёмасьць і зброю разброеных беларускіх і беларусізавааных вайсковых злучэньняў, што знаходзяцца на былым румынскім фронце, Народны Сакратарыят Б.Н.Р. мае на мэце выкарыстаць для стварэньня на тэрыторыі Беларусі нацыянальных войскаў, калі ўмовы дазволюць зрабіць гэта (пасля заканчэньня акупацыі).

На аснове вышэйпадзенага і згодна з пастановаю Народнага Сакратарыяту Беларускай Народнай Рэспублікі ад 3 красавіка гэтага году, даручаюцца Вам паведаміць аб гэтым адпаведным органам Румынскага ўраду, на былым Румынскім фронце, на той выпадак, каб вышэйзначаная маёмасьць і зброя, былых беларускіх часткаў, ня было перададзена іншым Урадам ці арганізацыям.

Старшыня Народнага Сакратарыяту
Народны Сакратар Знешніх Справаў
Варонка

Кіраўнік Справамі Народнага
Сакратарыяту Л. Заяц

С.К. канчае свае "Матэрыялы" гэтымі васьцю словамі (цытуем у арыгінале):

"Што ў далейшыя часы сталася з гэнай маёмасьцю невядома.

Расфармаваньня войскі ў разброд вярталіся на Бацькаўшчыну, дзе ў тых часы была нямецкая акупацыя. У самым Менску было зарэгістравана некалькі тысяч вайскоўцаў Беларусаў, якія дабіваліся ад Немцаў пазваленьня прыступіць да фармаваньня рэгулярных вайсковых часткаў. Пазваленьне ня было дадзенае. Частку гэтых вайскоўцаў загарнула з сабою хваля, адступаўшых перад бальшавікам, Немцаў, частка распарушылася па краю, а частка ўступіла ў рады чырвонай арміі".

НА ЗАБРАНАЙ ЗЯМЛІ

І ГІНУЦЬ ПЕРАПЁЛКІ, КАЧКІ І... ПЧОЛКІ Верх бяруць ядахімікаты і рак!

Там, дзе грывіць галоснасці вярхал пра перабудову, дзе, згодна Янкі Купалы (цитуем з памяці)

*дзе кінеш чыокам — шільмы, шільмы!
І так заядла б'юцца і сродзі,
што, значыць, правільныя вельмі.*

там рознымі ядахімікатамі, нітратамі й іншымі "мінералкамі" безаглядна нішчыцца самая прырода-матка зямля...

Нам з гэнага вярхалу ўдалося выцягнуць некалькі дэталю, якія сьведчаць да чаго дагаспадарыліся тыя нікчэмнікі, што найперш замардавалі, або заперлі ў калгасны прыгон руплівых беларускіх сялянцаў, пасля-ж даганялі й пераганялі Амэрыку, гэтак стараючыся пхнуць усіх ва ўяўленую антычалавечымі мярзотнікамі "сьветлую будучыню". І да чаго паразіты-дармаеды давялі зямлю й прыроду... У часопісе "Беларусь", нр. 5, 1989 г. чытаем:

"...Простыя людзі штодзень ужываюць ад разам з харчамі, ня кажучы ўжо, што й дыхаюць атручаным паветрам. З пашырэннем галоснасці пра гэта пачалі гаварыць у поўны голас. Адбыліся нарады, дзе прынялі ўдзел партыйныя і ўрадавыя кіраўнікі рэспублікі пры "круглым сталю" ў Саюзе пісьменьнікаў БССР.

На нарадах, у прэсе адзначалася: пакуль што з чалавкам з-за ядахімікатаў надзвычайнага здарэння не адбылося, паднімаць панікі ня варта. Затое вастрыню становішча, у якое трапілі "браты нашы меншыя", дзікая прырода, ніякім аптымістам аказалася не пад сілу прытупіць. Выкрэсьлены са сьпісу жыхароў нашай рэспублікі 15 назваў жылёўнага сьвету. Поўнасьцю сьцёртыя з твару зямлі 50 прадстаўнікоў нашай багатай, непаўторнай флоры.

Дамоклаў меч занесены над тымі, хто ўшалеў. На грані поўнага вынішчэння ў рэспубліцы апынулася каля 70 відаў жывёл і сярод іх жывая душа жытнёвага поля, апетая ў народных песьнях, — галасістая перапёлка, чароўная прыгажуня, пастаянная жыхарка ўсіх вазёраў і рэкаў — дзікая качка, шэры "вушасьцік", удзельнік самых вясельных палюўнічых здарэнняў і дзіячых прыгодаў зайч-русака і многія іншыя. Тая-ж самая пагроза нависла над занесенымі ў Чырвоную кнігу 85 відамі расьлінаў."

Чаму гіне ў вазёрах рыба? "Суседнія гаспадаркі рассыпаюць мінеральныя ўгнаенні на палёх, дажджы іх змываюць у рэкі й вадасховішчы, такім чынам берагі пакрываюцца залатымі, казачнымі рыбкамі. Ні для кога не сакрэт, чым выкліканае абвастрэнне праблемаў пчаларства: крылатыя апыляльнікі кветак, чыя працавітасць стала ўзорам для чалавэка, не прыстасаваліся да ўжываных ядахімікатаў, якімі апыляюць пасевы сучасныя надта руплівыя гаспадары.

Сыстэма кантролю прадуктаў створаная, але-ж яна ня дзейнічае. Згодна дадзеным спецыялістаў (зноў-жа зь іншых краінаў), існуе простая сувязь паміж колькасцю нітратаў у глебе, а таксама ў вадзе і сьмяротнасцю людзей ад ракавых хваробаў. Нашы анколягі на сваёй апошняй усесаюзнай

нарадзе прызналі (адзінае аўтарытэтнае прызнаньне!): шкоднага ўздзеяння мінеральных угнаенняў на здароўе людзей ніхто зь іх ня вывучаў. Дзіўна толькі, чаму служба аховы здароўя заставалася бязуважнай да адной з асноўных прычынаў страшнае хваробы.

...Вось у якім становішчы апынуліся людзі ў шэрагу раёнаў. Хлеб і вада даюць ім не здароўе й сілу, як было здаўна, а хваробы й немач..."

А ЛІК ДАРМАЕДАЎ РАСЬЦЕ

Калі чуеш партыйную балбатню, дык і мяркуеш: а чорт вас ведае, можа што й напавілася ў калгасны прыгон, які як вядома, прынёс сусьльную сельскагаспадарчую катастрофу... Ажно не. Бо як можа напавіцца, калі лік дармаедаў, што прадуюць горы паперы ізь бяглыдымі загадамі, усцяж павялічваецца?

Якраз пра гэта даведваемся з артыкулу "Навука бяз дыктату" ("Полымя", нр. 4):

"Доўгі гады ўпраўленчая структура сельскай гаспадаркі ішла па шляху ўзмацнення цэнтралізацыі. Зразумела, гэта вяло ў тунік. Таму ня так даўно была праведзеная рэарганізацыя й створаная новая "супэрфірма" — Дзяржагпрам з аналігічнай ўпраўленчай структурай на месцах. Аднак новы апарат ня толькі не скараціўся, але намнога вырас. Толькі ў Беларусі на першапачатковай стадыі пасьля аб'яднання многіх міністэрстваў і ведамстваў у "супэрфірме" налічвалася каля тысячы чалавек. Намнога ўзмацнілася тут канцэнтрацыя ўлады і бюракратычны механізм.

Са стварэннем Дзяржагпраму амаль зніклі й тыя нязначныя свабоды й правы, якія мелі раней калгасы й саўгасы. Так, да старой сыстэмы справаздачы, якую ніхто не зьмяняў, дабавіліся новыя яе віды. Кіраўнікі гаспадарак адразу адчулі, што патак пісьмаў, званкоў і тэлеграмаў з патрабаваньнем новых зьвестак павялічыўся.

Дзейнасць калгасаў і саўгасаў стала цалкам падкантрольнай вышэйшым органам — ад плянаваньня вытворчасці да рэалізацыі прадукцыі. Манопольная ўлада гаспадарчых ворганаў прывяла да таго, што бязь ведама, скажам, рабінных аграпрамысловых аб'яднанняў яны ня маюць права зьмяняць структуры пасаўных плошчаў і гуртаў жывёлы, самастойна рэалізаваць прадукцыю, прадаваць сьвіней і бычкоў "нестандартнымі" кандыцыямі, атрымаць крэдыт, купіць неабходныя матэрыялы й пабудоваць вытворчыя памяшканні...

...штодзень можна знайсці новае ўказаньне зьверху аб тэрмінах пасеву й догляду культур, пастаноўцы тэхнікі на захоўваньне й тэрмінах яе рамонту, продажы прадукцыі й выдзеленых рэсурсах... Узяць, напрыклад, адно з апошніх указаньняў па ўкараненьні арэнды, якое зьяўляецца абавязковым і ўсеагульным. Непадпарадкаваньне, нелітаральнае выкананьне ўказаньня, бязумоўна, пагражае аргывадамі. Вось і даводзіцца сям-там рабіць папяровыя справаздачы. Так, напрыклад, сапраўдных арэндных калектываў у рэспубліцы адзінкі, а па справаздачах Дзяржагпраму — амаль палова брыгадаў і аддзяленьняў калгасаў і саўгасаў працуе пановаму.

Дзяржагпраму, як і раней, належыць неабмежаваная ўлада ён умешваецца ва ўсе гаспадарчыя справы калгасаў, саўгасаў, інстытутаў...

»ЧОРНЫЯ ДУШЫ...»

У нр. 4-м с'ялетняга "Полымя", п. заг. "Ім сьняцца ў небе журавы" Якаў Паўлаў апісвае свае гутаркі з "гэраічнымі" савецкімі "ўрачамі" й мэдсэстрамі, што працавалі падчас вайны ў Афганістане. Апроч прапагандавага хламу, сям-там можна знайсці й цікавую макулінку праўды. Вось апаўядае Людміла Казіміраўна Сойкава, цяпер загадчыца кардыялягічнага аддзёлу менскага 4-га клінічнага шпіталю:

"Часам можна пачуць, што ўрачы (набеларуску — лекары, — К.А.) могуць да ўсяго прывыкнуць, — дзялілася сваімі думкамі мая субяседніца. — Ня верце гэтаму. Цяжка нават зразумець, як мы вынеслі ўсе пакуты, чаго каштавала нам лячэньне пакалечаных людзей, асабліва дзяцей. Гледзячы на іх, так і хацелася закрычаць на ўвесь белы сьвет: "Людзі! Што-ж вы робіце? На такое-ж нават зьвяры няздольныя. А колькі намаганьняў даводзілася прыкладаць, каб не зараўці пры дзелях. Іх усьмешкі, вочы нельга забыць да гэтага часу. Колькі ў тых вачох было пакуты, болю, неразуменьня: за што? Колькі навечна застылых сьлёз..."

Цяпер у Афганістане шмат дзяцей бяз рук і бяз ног. Хтосьці на гарадзкой вуліцы ці ў кішлаку падняў хігра зробленую сьмяртэльна завалную пацку, нехта ўзяў аўтаручку, пацку сыгарэт, а то й проста акуратна загорнуў у кніжку-міну. Толькі вырадкі могуць рабіць такую зброю. Бо, робячы гэтыя "пацкі", яны загады прадачаць вынікі дзеяньня зброі, ведаючы, што дарослы пройдзе міма, а дзіця — ніколі. Якія чорныя душы грэба мець, каб на фабрыках рабіць такія "пацкі..."

Ані спачувальнай Людміле ці іншым мэдсэстрам ды лекарам не хапіла сьмеласці назваць тыя фабрыкі, дзе нарабілі міліёны гэтых забойчых для дзяцей "цацак", якія ськідвалі савецкія самалёты й верталёты. І ўжо пагатоў нельга было назваць галоўных забойцаў, тыя "чорныя душы", што загалалі ўварванца ў Афганістан, каб і "цацкамі" й сотнямі Хатыняў вымардаваць міліёны людзей...

ПРА НАШУ ПАНЯВОЛЕНУЮ БАЦЬКАЎШЧЫНУ НЕ ЗАБЫВАЮЦА

Вольная прэса ў дэмакратычных краінах часта цяпер піша пра "галоснікі" — "перабудовнікі" Гарбачова. Гэта нармальна. Гэтак і гаронцкая штодзённая газэта "Таронта Сан", у перадавіцы п.лаг. "Добрага шчасця, Горбы", (25.7. 1989 г.) жадае савецкаму лідару посьпехаў у перабудове і запраўднай а не бальшавіцкай дэмакратызацыі. Нас, беларускіх Канадыйцаў цікавіць яшчэ й тое, што таронцкая газэта, яку гэтай перадавіцы, так і ў бальшыні іншых заўсёды амаль згадвае ў ліку захопленых Маскоўшчынай народаў і Беларусь. А гэта ўжо вынік нашай беларускай "галоснасці" пра лёс паняволенага народу на амэрыканскім кантынэнце і адным зь яго цэнтраў — Таронце.

Toronto's Other Voice

PAUL V. GODFREY, Publisher
JIM TIGHE, General Manager
JOHN DOWNING, Editor
LESTER PIVETTE, Executive Editor
MIKE SIROBEL, Managing Editor

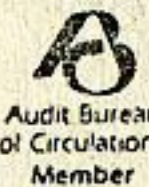
Proprietor - The Toronto Sun Publishing Corporation
323 King St. E. Toronto M5A 3K5 941 7222

ED MONTEITH, Editorial Director

PETER BREWSTER, Assistant to Executive Editor

J. DOUGLAS CREIGHTON, President

BRUCE L. JACKSON, Vice President, Finance

The Toronto Sun, Tuesday July 25, 1989

Good luck, Gorby

Mikhail Gorbachev is having his own long, hot summer as generations of oppressed and repressed test the waters of reform.

The Baltic states are openly protesting Soviet annexation. Moldavians, Ukrainians and Byelorussians are flexing nationalist muscles.

There's ethnic violence in the Transcaucasus and Central Asian Soviet republics and strikes — something that hasn't happened since the 1920s — in the coal mines.

МІКОЛУ ГАНЬКО — 65

Сёлета 23-га травня Міколу Ганько споўнілася 65 гадоў. Прынамсі дзеве трэцяя свайго веку ён пражыў у Канадзе, адразу ўзяўшыся за працу на беларускім царкоўным і грамадзкім полі. Ён доўгія гады зьяўляецца старшынём мясцовага сэктару Рады БНР, новавыбраным сёлета ў канцы травня старшынём Згуртаваньня Беларусаў Канады, кожную нядзелю вядзе й сьпявае ў царкоўным хоры, дый бярэ ўдзел у іншых галінах беларускага эміграцыйнага жыцьця. М. Ганько — чалавек вялікае ахвярнасьці, беларускага патрыятызму, веры ў Бога. Ён-жа даўно ўжэ зьяўляецца сябрам Рады Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай Царквы.

Дай, Божа, Табе, Мікола, добрага здароўя й даўгіх плённых гадоў працы для добра нашай БАПЦ, ЗБК, наагул беларускае эміграцыі й беларускага народу.

"Зважай"

???

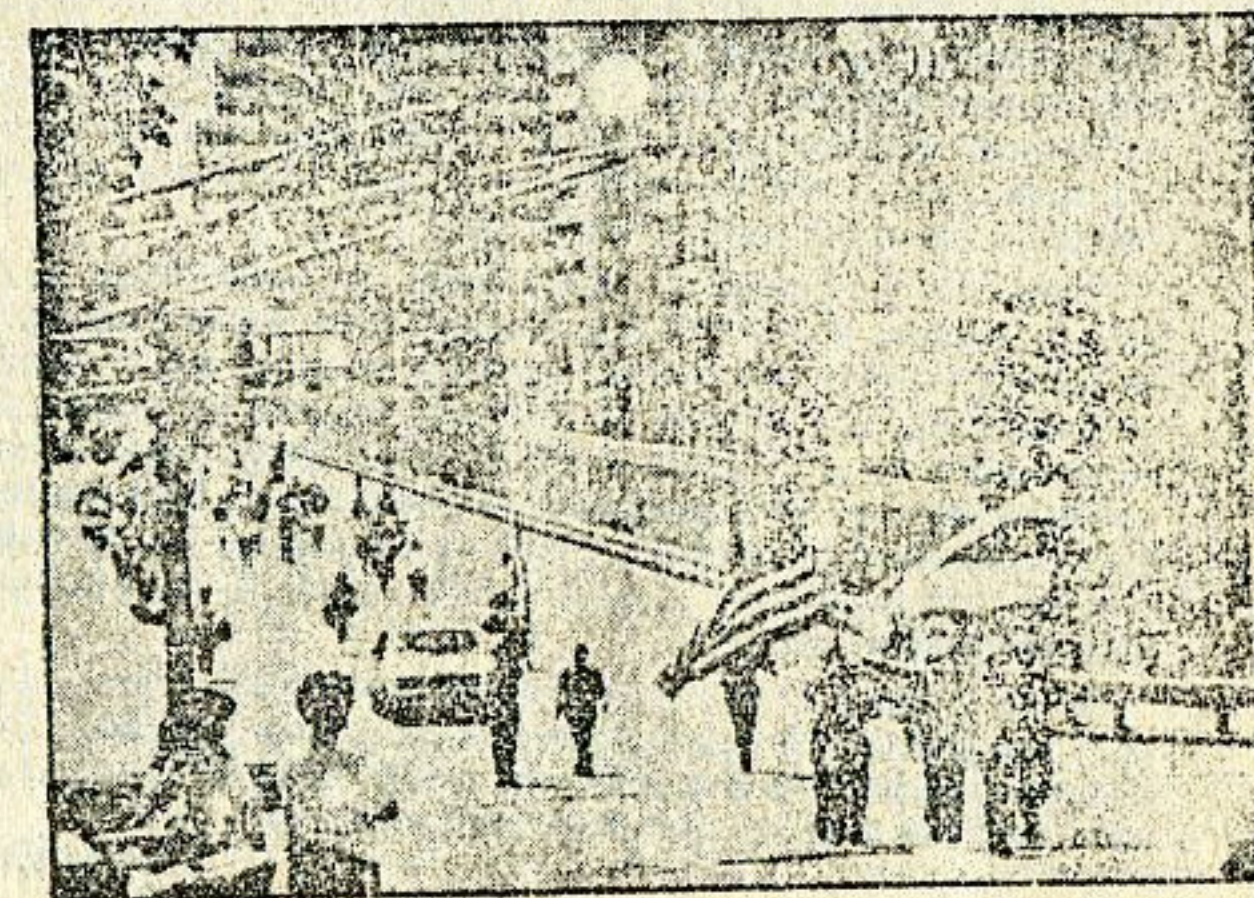
Пра падарожжа нашых дзяўчат і хлапцоў зь нюёркскага "Васілька" ў Беласточчыну шырэй даведасяе з прэсы. Ды пра адно нам карціць сказаць: мясцовыя палякі аздаблялі дзьверы гатэлю й іншыя платы англамоўнай прымітыўнай лаянкай англійскай мовай. Народ "пабрацімаў" дзіву дзівіўся: аказваецца, што Беларусы маюць выдатных людзей у Амэрыцы, што прыехалі забяўляць мясцовых "кацапаў", а іншыя "кацапы" зь Менску й зь Беларусі прыехалі іх вітаць.

Была, значыцца інвазія "кацапаў" і тут сам кождз пробачні мог вытлумачыць адкуль тое насланьне...
Piotunic!

ДЗЕНЬ ПАМІНКАЎ

Пасьля колькігадовага перапынку, сёлета Задзіночаньне Беларуска-Амэрыканскіх Вэтэранаў узяло ўдзел у парадзе на амэрыканскі Memorial Day. Перад пачаткам парады, куды нашы ваенныя зьявіліся на запросіны Амэрыканскага Згуртаваньня Вэтэранаў Рарытанскай нізіны, давялося гутарыць зь іншымі ўдзельнікамі парады, згадваў мінулае. Тая аказаліся вэтэранамі карэйскае вайны.

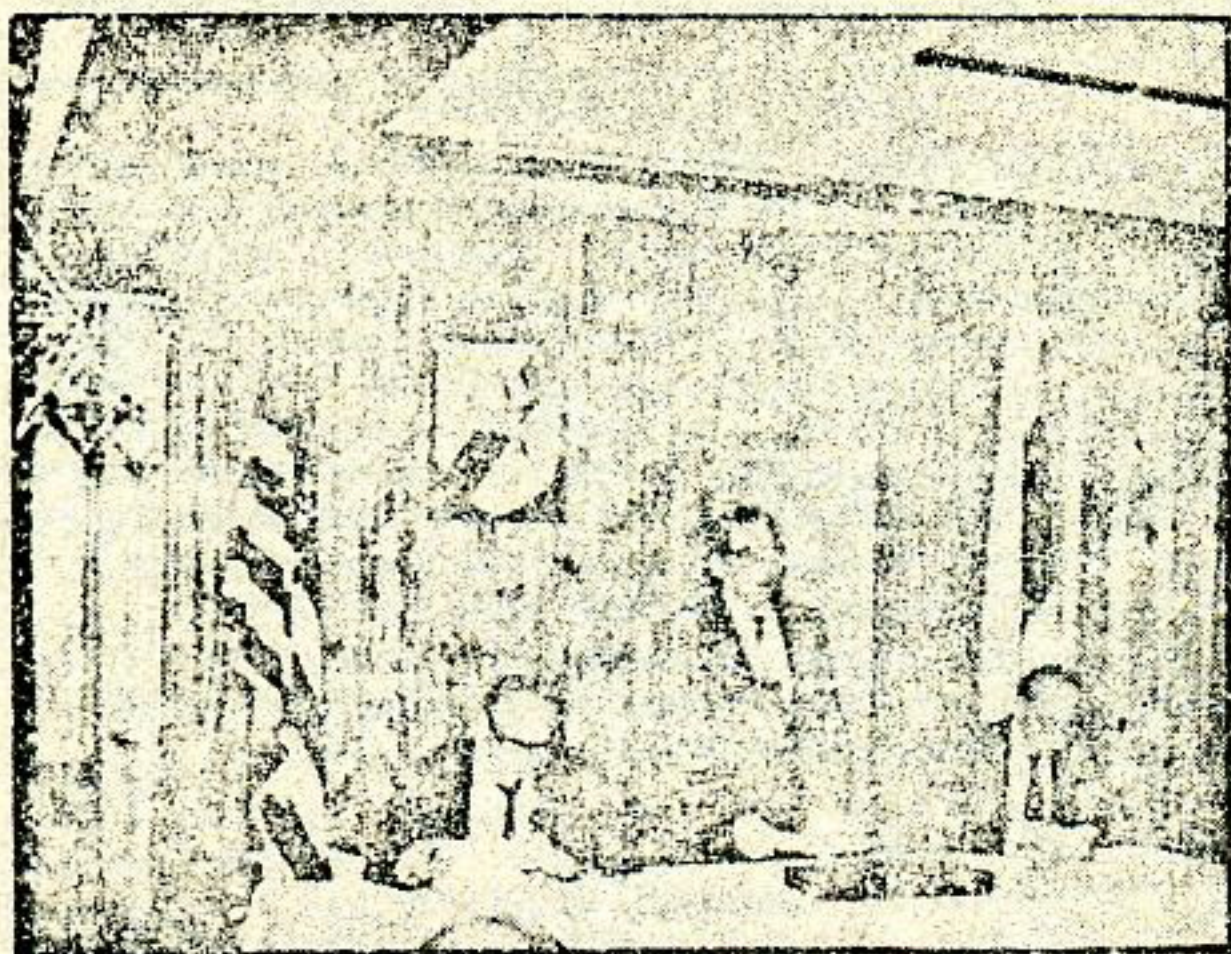
Парада адбылася 28-га травня, пачалася а 2-й гадзіне пагаўдні маршам галоўнымі вуліцамі гораду Нью Брансвік, Гайленд Парк. Сьняжныя варты розных вэтэранскіх аддзёлаў спыніліся пры вэтэранскім помніку ў Гайленд Парку, дзе каталіцкі сьвятар благаславіў сьцягі й адслужыў кароткі палывы малебен. У казані ён зазначыў, што мы аддаём пашану усім паўшым у змаганьнях за свабоду ўва ўсіх войнах, пасля чаго ўсе прысутныя вэтэранскія сьцягі пахіліліся ў пашане памяці перад помнікам вэтэранам. Сёлета сьцяг нашых Беларуска-Амэрыканскіх Вэтэранаў атрымаў ужо адзінаццатую ўзнагародную істужку. С. Пчала

Беларускія вэтэраны ў маршы

Здымка А. Дубля

Маёр С. Гутырчык адкрывае Сымпозіум Для 45-х угодкаў мабілізацыі ў Беларускаю Краёвую Абарону. За сталом злева направа: др. Я. Запруднік, маёр С. Гутырчык, старшыня Галоўнае Управы Беларуска-Амэрыканскага Задзіночаньня мгр. А. Шукелойца.

Здымка: А. Дубяга

45-я ўгодкі Беларускае Краёвае Абароны

У нядзелю 14-га травеня сёлета Згуртаваньне Беларуска-Амэрыканскіх Вэтэранаў адзначала 45-я ўгодкі мабілізацыі ў Беларускаю Краёвую Абарону. Сход адкрыў а гадз. 1-й папаўдні ў царкоўнай залі парафіі Жыровіцкай Божай Маці ў Гайленд Парку камандзэр ЗБАВ С. Гутырчык. Пасьля салюту да сьцягу, малітву сказаў прат. В. Андраюк. Старшыня ЗБАВ прывітаў прысутных, расказаў пра мэту сьвяткаваньня ды запрасіў старшыню БАЗА А. Шукелойца й рэдактара "Беларуса" Я. Запрудніка ў прэзыдыюм.

Із успамінамі выступаў Васіль Стома, а пасьля яго — старшыня БАЗА сп. А Шукелойца, згодна якога, у БКА налічвалася звыш 50 батальёнаў змабілізаваных і ахвотнікаў ды афіцэрская школа ў Менску. Найлепш былі ўзброены 13-ты ды Чыгуначны батальёны, а іншыя былі лёгка ўзброеныя.

Старшыня Беларускага Інстытуту Навукі й Мастацтва, др. В. Кіпель прыраўнаў гісторыю стварэньня беларускіх вайсковых адзінстваў у часе існаваньня Беларускае Народнае Рэспублікі ў 1918-20-х гадох і арганізацыі Беларускае Краёвае Абароны ў 1944-м годзе. Із цікавымі гутаркамі — галоўна ўспамінамі — выступалі яшчэ наступныя: рэдактар бюлетэню "Весткі й Паведамленьні Белар. Амэр. Задзіночаньня" сп. А. Міцкевіч, Пётра Кажура й М. Абрамчык. А Пятро Звонны прыгадаў, як на просьбу беларускіх афіцэраў ён пісаў песьні для новастворанае арміі. І гэта на ягоныя ноты гучэў найбольш ведамы марш БКА "Ідуць жаўнеры Беларусы", апошнія словы якога абвясчалі, што "жаўнер Краёвай Абароны на варце стаў правоў тваіх".

Рэдактар "Беларуса", у заключнай прамове, падчыркнуў, што Беларусы, ня глядзячы на нянавісьнеую вайну, насамперш намагаліся адбудаваць сваю незалежную царкву — БАПЦ, школьніцтва, ды, каб не гаспадарыў больш над намі люты вораг, арганізавалі армію. Гэта ёсьць нармальнае зьява ў любым дасьпелым народзе. Сымпозіум пра БКА ня ёсьць яшчэ закончаны, гутаркі трэба прадаўжаць, запрашаючы іншых удзельнікаў. Сход закончыўся адсьпяваньнем нацыянальнага гімну.

Алега Дубягу віталі з нагоды 61-х угодкаў нараджэньня. Лег зьяўляецца вэтэранам карэйскае вайны, сябрам ЗБАВ і бальшыня фатаздымак, якія зьяўляюць "Зважай", гэта ягоная работа. Дык віншваем яго й жадаем сто год!

Сяргей Пчала

ТЫДЗЕНЬ ПАНЯВОЛЕННЫХ НАРОДАЎ

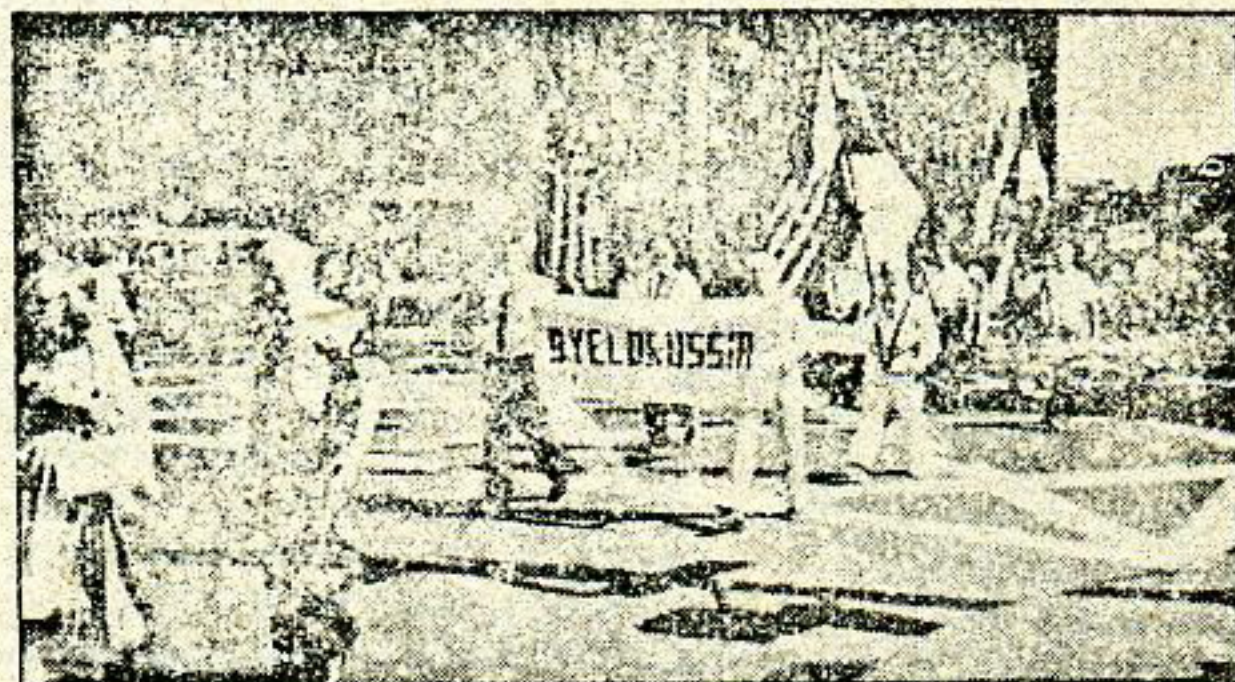
Ад 1959 году прэзыдэнт Злучаных Штатаў, каб ушанаваць вытрываласьць, веру й імкненьні народаў, што ў камуністычным ярме, абвясчаў трэці тыдзень ліпеня Тыднем Паняволеных Народаў. Сёлета такі тыдзень быў абвешчаны на 16-21 ліпеня. У сваёй праклямацыі амэрыканскі прэзыдэнт Джордж Буш, між іншага, сказаў: "Хоць і бачым нейкія праменьні сьвятла ўва Ўсходняй Эўропе, мусім сьцьвердзіць што брутальная рэпрэсія прадаўжаецца ў іншых часьцях рэгіёну, уключаючы глум над этнічнымі й рэлігійнымі меншасьцямі."

У Нью Ёрку адбылася парада, у якой ўзялі ўдзел шматлікія нацыянальнасьці, бацькаўшчыны якіх церпяць у камуністычным ярме. Ад Беларусаў удзел бралі Беларуска-Амэрыканскае Задзіночаньне, Беларускі Кангрэсавы Камітэт і Задзіночаньне Беларуска-Амэрыканскіх Вэтэранаў.

Пачалі зьбірацца а гадз. 9-й раніцай на 59-й вуліцы і 5-й, адкуль калёны маршам накіраваліся на жалобную Божую Службу ў катэдру Сьв. Патрыка ў Мангатане. На ступеньках катэдры сабралася маса розных нацыянальных сьцягоў і ўдзельнікаў дэманстрацыі для сустрэчы з рэпарцэрамі тэлевізійных станцыяў. Мелі зь імі гутарку й Беларусы. Пасьля Божае Службы ды пасьвячэньня сьцягоў, групы арганізацыяў па пятай авэню накіраваліся ў Цэнтральны парк. Трэба сказаць, што сёлета беларуская група рэпрэзэнтавалася вельмі добра.

У Цэнтральным парку цырымонію пачалі амэрыканскім гімнам і "Прысягай на вернасьць" ды малітвай. У прамовах выступалі прадстаўнікі гораду Нью Ёрку й вядучыя дзесячы з Камітэту Паняволеных Народаў. Збойкай прамовай выступіў быўшы кангрэсман і адначасна Галоўны Камандзэр Вэтэранаў Амэрыкі (гэта высокае становішча ў вэтэранаў). Ён згадаў надаўныя забойствы тысячаў студэнтаў на плошчы ў Бэйджынгу ў Кітаі ды сказаў, што з камуністычнай тыраніяй трэба змагацца ўсюды дзе яна існуе. Адно шкада, што ня ўспомніў Курапатаў пад Менскам, дзе бальшавіцкія забойцы вымардавалі куды больш нявінных Беларусаў.

С. Пчала

Беларускія ўдзельнікі ў маршы на вуліцах Нью Ёрку.

Здымка Я. Запрудніка.

ФОНД "ЗВАЖАЙ"

Ад 20-га травеня да 20-жнівеня сёлета на "Зважай" ахвяравалі: С. Гутырчык (з продажы) — 64.80 дал., а. Міцкевіч — 5.90, Я. Запруднік — 23.60, А. Стрэчын — 29.65, А. Зданкавіч — 36.50, Я. Сяўковіч — 36.50, А. М. — 10.00, Я. Баран — 5.00, Э. Пітушка — 5.00, К. Акула (з продажы) — 12.00.

Разам — 228 дал. 95 ц. Усім вельмі дзякуем. Як раней ужо было паведамлена, усе фонды прысылаць, выпісваючы чэкі на прозьвішча рэдактара, бо асобнае конта для часпісу ў банку прыносіць нам лішкія клопаты й страты.